

Vem vill resa till Sierra Leone?

– sammanfattning av reseberättelse hösten 2017

Bakgrund

Under nästan två veckor fick jag möjlighet att delta i en resa till Sierra Leone tillsammans med åtta kvinnor från Sverige. När jag berättade att jag skulle åka till Sierra Leone fick jag flera gånger motfrågan – Varför just dit? Ett land som ofta förknippas med krig, ebolaepidemin och korruption. Ja, vem vill resa till Sierra Leone? Det är ett av världens fattigaste länder. Infrastrukturen är förstörd sedan kriget på 90-talet, 52 procent av befolkningen lever i extrem fattigdom, den förväntade levnadsåldern är cirka 50 år, analfabetismen uppgår till 50 procent, 75 procent av befolkningen i städerna lever i slum och spädbarnsdödligheten är nästan 10 procent (Globalis, 2017). Elektriciteten är inte utbyggd och om den finns så fungerar den sporadiskt. De sanitära förhållandena är bedrägliga. En resa till detta land kräver förberedelser utöver det vanliga då man inte ens kan räkna med att det finns tillgång till restauranger och än mindre till toaletter. Av vår reseledare, som har stor kunskap om förhållandena i landet och besökt det frekvent sedan en lång tid tillbaka, fick vi all tänkbar information för att kunna förbereda oss, vilket är nödvändigt när man reser till ett så fattigt land. De utmaningar jag personligen ställdes inför var maten (den är knapp), värmen (hög luftfuktighet) och kollekti-

vet (åtta kvinnor tätt boende tillsammans under två veckor).

Sierra Leone var under 1800-talet en brittisk koloni. Det blev självständigt 1961 och enpartistat 1978. Runt 1990 ökade kraven på demokratiska reformer. Ett synnerligen blodigt inbördeskrig pågick 1991–1999. Kriget kretsade kring kontrollen över diamantgruvorna. Skogen skövades för att finansiera vapenbehovet. Efter kriget som tog slut 2002 med hjälp av en stor FN-insats, har det varit förhållandevis stabilt i landet fram till ebolautbrottet 2014 som dödade 4000 sierraleonier och lamslog hela landet. Turister och investerare skrämades bort (Globalis, 2017).

Landet är en republik med ca 7 miljoner invånare. Befolkningsräkning pågick senast från oktober till december 2015 då tjänstemän gick från by till by och från hus till hus för att räkna invånarna. Sierra Leone har rikliga naturresurser i form av mineraler och olja. Enligt en uppgift från den lokala guiden har utländska investerare rättigheter till diamantgruvorna med avtal på 200 år, vilket gör att det lär dröja innan vinsterna från dem kommer landet till del. Det finns potential inom skogindustrin, jordbruket (kakao och kaffe) och fiskeindustrin. Dock hindras den ekonomiska utvecklingen av den dåliga infrastrukturen, avsaknaden av förädling och maskinell framställning samt av korruption (Globa-

Figur 1. Fast i leran. Foto Rebecka Valfridsson.

lis, 2017). Av befolkningen arbetar cirka två tredjedelar i jordbruket som i stort sett drivs utan maskiner och för självförsörjning eller för den lokala marknaden (Landguiden, 2016).

Kvinnonätverket

Resan hade alltså sin utgångspunkt i ett nätverk som funnits sedan 2012 och är verksamt mellan kvinnor i Sverige och Sierra Leone. Syftet är att ge kvinnor i landet grundläggande utbildning och hjälp till självförsörjning. Det kan ske genom alfabetiseringskurser, ekonomiskt stöd till flickor att fullfölja sin grundskoleutbildning samt mikrokreditlån till kvinnor för att starta upp egna verksamheter. Ekonomiskt finansieras detta genom insamlingar

och alla arbetsinsatser är ideella, vilket gör att varje krona går direkt till kvinnorna i Sierra Leone. Resor anordnas efter behov och detta var den första resan efter ebolautbrottet. Utrikesdepartementet avråder inte längre från att åka till Sierra Leone även om enstaka nya fall av ebola fortfarande kan dyka upp. Besökande rekommenderas dock att hålla sig borta från folksamlingar, särskilt demonstrationer (Swedenabroad, 2017). Mot denna bakgrund ovan kan man fundera över vad som väntade oss åtta kvinnor?

Resan

Resan företogs i två jeepar från huvudstaden Freetown och vidare till Kenema, Kailahun, Koindu, Kamakpodu och till-

baka via Dia och Kangama till Freetown. Enbart resan mellan Kenema och Kailahun är ca 12 mil och tog minst 10 timmar inklusive ett ofrivilligt stopp i leran i djungeln (figur 1). Detta var i oktober, vilket är slutet av regnperioden och det fortfarande regnade på nätterna. Det innebar en bilfärd på gropiga och leriga vägar (de flesta oasfalterade) då vi satt tätt tillsammans i bilen som i övrigt var fullpackad med biståndsmaterial, extra diesel, packning samt matvaror för eget bruk. I den ena jeepen fungerade luftkonditioneringen, men i den andra gällde öppna bilrutor som ventilation. Bilarna kördes av inhemska chaufförer, vars kännedom om vägar och förhållanden var absolut ovärderliga. På väg mot Kailahun i en större by, stoppades vår bil av utklädda medicinmän vars syfte förmodligen var att lura av oss pengar. Då kändes det mycket tryggt att chaufförerna var väl förtrogna med vad som hände och kunde förklara för oss och samtidigt prata folket tillrätta så vi kunde passera utan missöden.

Sierra Leone har Västafrikas högsta luftfuktighet så värmen var påtaglig då fläktar sällan fanns eller inte fungerade beroende på elavbrott. Vårt boende var oerhört enkelt. Vi bodde i familjer och gästhus samt några nätter på enklare hotell. I Koindu delade 12 personer på en enda toalett vars toalettstol delvis var nedgrävd i marken, vilket innebar att den endast kunde spolas genom att man hällde i vatten manuellt. Genom att skopa över sig kallt vatten från en tunna fick man göra sig en ”dusch” och aldrig glömma att efter mörkrets inbrott ta med sig ficklampan eftersom strömmen kunde gå när som helst. Utan någon som helst belysning utom- eller inomhus var

man helt utelämnad till mörkret. Allt var alltså mycket enkelt men vi möttes alltid med stor gästfrihet och värme. Direkt efter första natten i 30 graders värme och utan fläkt började dagsprogrammet. Det huvudsakligen innehålla möten med kvinnogrupper samt skolbesök.

Förskola och skola

Vi besökte förskolor och skolor på samtliga platser vi reste till. Många av skolorna är privata och av tradition finansierade genom kyrkosamfund som bedriver mission i landet. Dessa privatfinansierade skolor fungerar oftast bättre än statliga. Vid besöken utkristalliserades i regel ett program som innebar presentation av oss besökare samt lite rörelsesång så att barnen kunde delta och där det pedagogiska budskapet innebar att om man bygger en utbildning så kan man vara med och påverka. Förskolan i Freetown (figur 2) har fått hjälp med utrustning och personalutbildning av Kumlabyskolan, Visingsö, och var den bäst utrustade. Möblerna var dock väldigt enkla och bestod av grovhuggna bord och bänkar då industriell tillverkning i stort sett saknas i landet. Alla barn behöver hjälp att lära sig leka och det var så tydligt att den kännedomen ofta saknades. Barn i en viss åldersgrupp satt stilla och prydligt på en matta och samlade ihop leksakerna, men visste sedan inte hur de skulle användas. Mycket fokus låg istället på bokstavs-inläring även för de allra minsta. Kunskapen om förskolepedagogik och yngre barns lärande är alltså mycket liten, men man är öppen för att lära sig mer om detta. I förskolan i Koindu och Kailahun mötte

Figur 2. Förskola, Freetown. Foto Rebecka Valfridsson.

vi förskolepersonal som nyligen varit på utbytesresa i Sverige. Nya kunskaper har inhämtats och kan användas i arbetet med barnen.

Vid besöken i skolorna (figur 3) framkom att inläringen här sker genom upprepning. När vi ställde frågor till barnen svarade de med inlärd ramsor även om frågan var formulerad så att det borde ha givit ett annat svar.

Tyvärr förekommer övergrepp mot flickor (främst i Senior Secondary School), vilka tvingas utföra sexuella tjänster i gengäld mot betyg. Här försöker kvinnonätverket vara med och ekonomiskt stötta unga flickor att återuppta sin skolgång efter tidiga graviditeter. I landsbygdens skolor som den i Koindu, kunde lärarna

vara ungdomar som nyss gått ut gymnasiet. Det finns en lärarutbildning i Freetown som bedrivs både på campus och på distans, men långtifrån alla lärare i skolorna är utbildade. I samtal med studenter framkom att problemet för alla som studerar på universitet är att de efter varje termin måste vänta på sina resultat i flera veckor innan de får fortsätta sina studier. Efter avslutad utbildning förväntas de arbeta gratis minst ett halvår. Sjuksköterskor, vars utbildning liknar vår undersköterskeutbildning, kan möjligtvis hoppas på lite dricks från patienterna under den perioden. Det dröjer minst ett år efter avslutad universitetsutbildning innan studenterna får sina examensbevis.

Skoluniformer är ett måste i förskola

Figur 3. Grundskola, Koindu. Foto Berit Tornell.

och skola och är därmed en dyr och ibland oöverstiglig utgift för många familjer. Vid besöket i Koindu, där vi fick tillfälle att umgås med flera av lärarna som är engagerade i nätverket, fick vi möjlighet att på plats hjälpa till med skoluniform åt en av eleverna. Han var en av klassens bästa elever och hade inte kunnat fortsätta skolan efter sommaren då familjen inte hade råd med skoluniform. Nu blev detta möjligt. I Koindu där vi bodde i tre nätter, kunde vi bidra med så enkla saker som Yatzi (bra för huvudräkning), tvist (gummiband) och hopprep för lek (figur 4). Ingen elev hade någonsin sett detta. Endast en boll fanns att tillgå, vilket gjorde att rasten genast blev så mycket roligare. På kvällen samlades barnen runt vår veranda och i skenet av ficklampor, eftersom den enda elen som fanns kom från en opålitlig dieselgenerator, lärde de sig de enklaste reglerna till

Yatzi. Det blev ett tillfälle till fin gemenskap mellan besökare, lärare och elever. Det fanns inga vuxna som vaktade barnen utan syskon tog hand om varandra och ansvarade för att tillsammans vandra hem på stigarna till byn i totalt mörker. Det var dock tydligt att personalen hade koll på att inget av de yngre barnen skulle behöva gå hem ensam. Den så helt annorlunda kulturen jämfört med den svenska, väckte mycket tankar och funderingar kring människors olika levnadsvillkor.

Människor och miljö

Flygplatsen Lungi ligger norr om Freetown och skiljs åt från staden av en bukt, vilket innebär att man antingen kan åka snabbfärja till Freetown vilket tar ca 45 minuter eller åka traditionell färja vilket inte rekommenderas av säkerhetsskäl. Ett tredje alternativ är att åka runt buk-

Figur 4. Hopprep för första gången, Koindu. Foto Berit Tornell.

ten vilket tar flera timmar. Då snabbfärjan visade sig vara inställd var valet givet för oss, att åka runt bukten. Det visade sig bli ett långsamt men pedagogiskt sätt att vänja sig vid det fattiga landet och den nya miljö som innebar en total kontrast mot vad vi är vana vid. Överallt går och vandrar människor bärandes sina bördor på ryggen och huvudet (figur 5). På vägarna är det barn, getter, höns och tuppar, ved- och jordhögar. Det mörknar på en halvtimme och klockan 19 är det becks svart. Människorna på väg från dagens arbete på fälten hem till ett oräkneligt antal byar vandrar i totalt mörker, eftersom elektricitet är så gott som obefintlig. I byarna vi passerade pågick bylivet med hög intensitet trots det nattsvarta mörkret. I bästa fall kunde byn vara upplyst av en och annan lampa, ibland med något som liknade oljelampor som gav ett fint sken, men oftast var det helt svart. Man bor i skjul och hyddor med gräs- eller plåttak och bär hem sitt vatten från brunnen

eller floden, vilket många gånger kräver en lång vandring. På kvällen lagar man sin mat i grytor över öppen eld. För den största delen av befolkningen är det dagens enda mål som ofta består av ris och en bladstuvning.

I landet produceras det vatten som finns att köpa i flaskor men smaken varierar från friskt och gott till mossigt. Invånarna köper sitt vatten i påsar. När vi passerade slumområdena, vilka det finns många av runt Freetowns vattendrag, kunde vi se hur folk tvättade sig, hämtade vatten, gjorde sina behov och slängde sina sopor där, allt på samma plats. Sjukdomar sprids och det är inte svårt att förstå att ebolan så snabbt kunde sprida sig. Alla försöker skaffa sig lite inkomst genom att sälja vad man odlat eller kommit över, men det finns inte motsvarande antal köpare, så förtjänsten är minimal.

Då det inte finns möjlighet för befolkningen att förvara maten kyld, är det som

Figur 5. Kvinnor och barn. Foto Berit Tornell.

säljs på marknaden förpackat i miniformat. Sierraleonsk mat är god och välkryddad. Ofta serveras ris och grytor, som samtidigt kan innehålla hel fisk, kyckling och getkött. Den blandningen var kanske inte alltid så uppskattad av oss, men då gick det att bli mätt på enbart ris och sås. Utöver att vi blev bjudna på mat fick vi vid olika tillfällen en levande höna och en tupp som gåvor. När vi åt tillsammans med kvinnorna satt vi i en ring med en djup plasttallrik och sked och åt direkt ur knäet. Det fanns sällan bord eller stolar. När vi som gäster ätit klart stod nästan alltid någon vuxen eller barn på tur för att snabbt ta över tallriken, eftersom det inte fanns tillräckligt med tallrikar eller bestick åt alla.

Landskapet i Sierra Leone är otroligt vackert med grönskande kullar, tyvärr med mycket skövlad regnskog. Risfälten och grönsaksodlingarna är små och döljer sig bakom det höga gräset som växer utmed

vägarna. Allt skördas för hand. Människorna är också vackra. Raka i sin hållning och med fina ansiktsdrag, men många dock trötta och slitna. Flickor i fyra-femårsåldern som bär sina småsyskon på ryggen. De riktigt fattiga barnen får tidigt lära sig att bära något (frukt, plastföremål) på huvudet till försäljning. Då endast ett fåtal har bil är folk hänvisade till mc-taxi när de ska ta sig någonstans. Det ser ut som att pojkar skjutsar sina flickvänner men i verkligheten är det alltså mc-taxikillar som kör kunder, vilket innebär att unga flickor löper stor risk att utsättas för övergrepp.

Det ständiga kvällsmörkret gömmer många ruskigheter. En av kvinnorna som vi mötte i Koindu berättade att hon aldrig åker mc-taxi utan att ta med en vass pinne att sätta i ryggen på föraren om det skulle behövas som försvar. Kvinnorna är som i många utvecklingsländer otroligt utsatta och knappast någon besökare står oberörd inför vad de möts av.

Figur 6. Kvinnligt nätverkande. Foto Rebecka Valfridsson.

Möten med kvinnor

Genom nätverket fanns en kvinnogrupp som vi mötte för utbyte och gemenskap på varje plats som vi besökte. När vi efter en lång dagsresa och ett flera timmar långt ofrivilligt stopp på en lerig väg i djungeln, kom fram till Kailahun mötte oss sjungande och spelande kvinnor. Vi var nedklettade av lera, men kvinnorna hämtade vatten åt oss så att vi kunde tvätta av oss om fötterna. Sen tog de våra leriga sandaler och gick till den lilla bäcken och rengjorde dem åt oss. Så kärleksfullt och vänligt. De hade väntat hela dagen och några hade till och med sovit över i förskolan då de bodde så långt bort, allt för att träffa oss. Vi presenterade oss och berättade vad vi var utbildade till och arbetade med för att på så sätt stärka kvinnorna inför männen, och understryka att det finns kvinnor i Sverige som är utbildade och vill knyta kontakt och stödja kvinnor i Sierra Leone.

Ett sätt att skapa kontakt är att leka till-

sammans. Vi lekte enkla lekar som till exempel "fruktsallad", vilket skapade mycket glädje särskilt om någon av oss från Sverige "blev över" och hamnade i mitten. Förhoppningsvis för dessa kvinnor lekarna vidare till sina barn. Kvinnorna sjöng sina traditionella sånger för oss och spelade rytmiskt på sina shekeres (kalebasser), vilka inomhus i hus byggt av lera och med cementgolv, ger ett förfärligt oljud (figur 6). Jag tänker att varje liten bebis på ryggen fick tinnitus. Vi hade med oss enkla smycken som tillverkats med hjälp av ett socialt företag i Sverige. Dessa var gåvor från oss till våra medsystrar, vilket var mycket uppskattat.

För att stödja lokalbefolkningen besökte vi marknaden i Koindu för att köpa tyg, vilket i Sverige används till brickframställning. Brickorna säljs sedan av nätverket och ger pengar tillbaka som används till nya projekt. Före kriget var Koindu en stor och självklar mötesplats och marknaden

Figur 7. Möjligheter genom microkreditlån. Foto Berit Tornell

full av liv och med mängder av varor. Nu var det många tomma stånd och försäljarna fick inte mycket sålt. Vi träffade en kvinna som sålde livsmedel och som genom nätverket fått möjlighet att ta del av dess microkreditlån (figur 7). Den lokala guiden berättade att den nordöstra delen av landet inte har något bra rykte bland västerlänningar. Dels var det där som kriget började och dels var det där ebolan bröt ut. På resan ut i den riktiga landsbygden (från Kailahun till Kamakpodu) såg vi heller aldrig några västerlänningar.

I Kamakpodu (som ligger längst upp i nordöstra Sierra Leone, endast ett hundratal meter från Liberias gräns) träffade vi till

exempel på en mamma med en liten bebis som gallskrek när hon fick se oss. Bebisens bar visserligen ett svenskt namn och var uppkallad efter reseledaren, men var född efter dennes senaste besök och hade därmed aldrig sett någon ljushyad person, vilket tydligen blev en skräckupplevelse för henne. Vägen till denna by bestod mestadels av en stig och sista sträckan fick vi gå. Okunskapen om samhället utanför en sådan här liten avlägsen by är förstås enorm. De här människorna kommer förmodligen aldrig ens till Koindu, ännu mindre till Kenema eller Freetown och världen utanför Sierra Leone är förstås helt ouppnåelig.

Då vi reste som biståndsarbetare och därmed hade möjlighet till dubbelt bagage, hade vi alla var sin väska fylld med sådant som vi genom nätverket visste att kvinnorna behövde. Det var till exempel stickade filtar till en förlossningsklinik som vi besökte i Koindu, ryggsäckar till skolbarn i Dia och ficklampor som inte kräver batteri, till mammor i Kamakpodu. Även de tomma resväskorna som vi lämnade kvar blev till förvaringsmöjligheter i de enkla husen.

I slutet av det nästan två veckor långa besöket i Sierra Leone, fick vi möjlighet att njuta av lite strand- och badliv. Det visade sig innebära en och en halv timmas resa över bergen genom Freetown till River No 2. Det var en vacker om än något skumpig väg till en underbar strand med varmt tidvatten. Väl värt resvägen! Hit åker biståndsarbetare och några få rika sierraleoner. Här fanns också lite att shoppa av det lokala hantverket. Turismen är så gott som obefintlig efter kriget, men potential finns med tanke på naturen och stränderna. Dock utgör avsaknaden av infrastruktur och service hinder som måste övervinnas. För oss resenärer blev det en välbehörlig dag då tid gavs att samtala om intryck och bearbeta tankar. När man på plats i den oerhörda fattigdomen får ta del av människors orättvisa levnadsvillkor så kommer allt nära. Var och en får själv ställa sig frågan vad man kan och vill göra av den upplevelsen och de reflektioner som den ger upphov till.

Utmaningar

En resa av detta slag till ett så fattigt land med så begränsade resurser bjuder på ett

antal utmaningar. De personliga utmaningar som jag nämnde inledningsvis tedde sig efter resan som futtiga. Däremot finns det andra typer av utmaningar som man får fundera över hur man ska förhålla sig till när man möter dem i verkligheten: korruptionen, ojämlikheten i förhållande till västvärlden och de utsattas situation (fattiga, kvinnor, barn, funktionshindrade). Det är oundvikligt att känna frustration över att utvecklingen i landet går så långsamt och för att behoven är så oändliga.

Så vem vill resa till Sierra Leone? Ja, den som har hjärta, tålamod och vill medverka till förändringar. Det finns möjligheter till förändringar på plats redan idag, men förändringar tar tid. Jag menar att det bästa är att använda sig av kontakter i de organisationer som känner till landet och finns på plats, för att genom dessa och med en genomtänkt handlingsplan, komma i kontakt med dem som är i behov av hjälp. Genom att delta i projekt som arbetar med lokala medarbetare, som till exempel kvinnonätverket, vilket har som mål att stödja kvinnor till självhjälp, finns möjlighet att med ganska små medel bidra till stora förändringar för enskilda individer. Varje människa som kan hjälpas till en bättre livssituation genom utbildning eller självförsörjning, blir i sin tur en förebild som kan ge framtidshopp åt sin familj och andra medmänniskor. Jag som individ kan faktiskt medverka till att göra skillnad för ett antal kvinnor och deras familjer genom att i praktisk handling inge hopp och visa att någon bryr sig. Vill du veta mer om kvinnonätverket eller på något sätt engagera dig kontakta berit.tornell@ju.se.

Noter

- Globalis (2017) Sierra Leone, www.globalis.se (hämtat 9 februari)
- Swedenabroad (2017) Reseinformation Sierra Leone, www.swedenabroad.se (hämtat 9 februari)
- Landguiden (2016) Sierra Leone, www.landguiden.se (hämtat 9 februari)

*Berit Tornell är fil. mag. i pedagogik och arbetar som avdelningschef på Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping University
E-post: berit.tornell@ju.se*